

TENDINȚE CONTEMPORANE PRIVIND RELAȚIILE PREFERENȚIALE

Zoltán Salánki

Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca
Departamentul de Cercetări Socio-Umane

Abstract. In the context of a stressed dynamic at the level of values and behaviors, the beliefs and practices regarding intimate relationships are adjusted continuously by the social actors. During the last decades institutions such as marriage became unstable, divorce rates raised, family forms diversified and as a result of it fertility decreased. In the present paper we going to underline the guiding marks witch structure the beliefs toward continuity and discontinuity in this type of human relationships, to characterize a particular trend for this period and to see if there is a theoretical frame to fit the reality as it appear in statistical data.

Key words: intimate relationships, marriage, cohabitation, divorce, separation, illegitimate children, alternative lifestyles/diversity of family types.*

1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Cercetarea relaționării preferențiale – prin prisma extensiei sociale, dar și a particularităților sale – se bazează pe o presupusă evoluție stadială și liniară. În această viziune, etapele relaționării intime urmează o ordine firească a continuității: întâlnire – dezvăluire de sine – încredere – intimitate sexuală – interdependență – iubire – atașament și, în final, fericire conjugală. Acest model – deși subliniază un

** Intimate relationship – a particularly close interpersonal relationship based on behavioral interdependence, repeated interactions, emotional attachment, the need of fulfillment; marriage – a social union or legal contract between people, an institution based on interpersonal relationships, usually intimate and sexual; cohabitation – when a couple live together but are not married; divorce – is the legal end to a marriage; separation – when a couple live apart but are still legally married; illegitimate children – children whose parents were not married when they were born; alternative lifestyles/ diversity of family types – many different types of living together as: cohabitation, remaining single, marriage without children, lesbian and gay relationships.*

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. IX, 2011, p. 37–54

aspect major al relaționării preferențiale, și anume cel referitor la continuitate-discontinuitate sau stabilitate-instabilitate – nu este în totalitate fidel realității. El nu poate explica de ce două persoane care la un moment dat au fost într-o strânsă prietenie ajung după o perioadă de timp să nu se mai înțeleagă.

Una dintre caracteristicile definitorii ale societății contemporane o reprezintă accentuata diferențiere socio-economică. Globalizarea sugerează apariția unui sistem cultural global, datorită existenței unui sistem de informații globale prin satelit, apariției unor modele globale ale consumului. Prin intermediul mass-media, oamenii intră în contact cu idei, valori și stabilesc noi forme de relaționare, care nu par să aibă legătură cu istoria locurilor în care trăiesc sau cu experiențele personale¹. În acest sens, societatea contemporană este denumită post-modernă sau globală, datorită trecerii de la o evoluție liniară, bazată pe producția industrială a bunurilor materiale, la o evoluție discontinuă, mai puțin predictibilă, bazată pe producția de cunoaștere.

Majoritatea modelelor de prietenie, dragoste și iubire, dar și modelele de trai în comun, în cuplul marital sau alternativele acestora, sunt preluate din experiența socială, fiind dependente de rolurile asumate de către parteneri. Relațiile preferențiale reprezintă o interacțiune umană ce presupune inițiativă, implicare și uneori chiar efort, fără a avea garanția unei recompense. Valorile cele mai înalte, dezirabile, care caracterizează o relație stabilă sunt: comunicarea, împărtășirea, intimitatea, atașamentul, egalitatea. Având în vedere schimbările sociale petrecute în ultimele decade, realizarea dezideratelor de stabilitate și continuitate pare să devină tot mai îndepărtată.

În contextul unei dinamici accentuate, sesizabilă atât la nivel valorico-atitudinal, cât și la nivel comportamental, reprezentările și praxisurile sociale privitoare la relaționarea preferențială (prietenie, dragoste, iubire, căsătorie, disoluție maritală) sunt în mod continuu remodelate de către actorii sociali. Aceștia adoptă strategii pentru a face față unei dialectici perpetue între continuitate-discontinuitate, local-global, proximitate spațială-distanță spațială, modele social dezirabile – modele individual dezirabile. Capacitatea de percepție și reprezentare a acestor repere socio-culturale, interiorizarea și personalizarea sau preluarea necritică a acestora reconfigurează atât contextele de manifestare, cât și organizarea intimă a relațiilor diadice. Această reșezare atitudinală și comportamentală este observabilă mai ales în cadrul formal de reglementare: scăderea ratei de nupțialitate, creșterea vârstei la prima căsătorie, creșterea ratei divorțialității, creșterea frecvenței celibatului. Așadar, identificarea discursurilor și reprezentărilor privitoare la continuitate-discontinuitate constituie un element esențial în configurarea unei imagini de ansamblu asupra relațiilor preferențiale.

¹ *** *Dicționar de sociologie Oxford*, G. Marshall (coord), București, Edit. Univers Enciclopedic, 2003, p. 627.

2. DISCURSUL REFERITOR LA CONTINUITATE ȘI DISCONTINUITATE ÎN RELAȚIILE PREFERENȚIALE. ARGUMENTE TEORETICE

Despre studiul sociologic al relațiilor intime se vorbește de la Sigmund Freud încoace, deși el nu era sociolog și nici metoda lui de cercetare una sociologică. Freud este deschizătorul discursului modern asupra sexualității. Referindu-se la teoria lui Freud, H. Marcuse afirmă că „teoria lui Freud este, în esență sa, sociologică și că nu este necesară o nouă orientare culturală sau sociologică pentru a dezvălui această esență”².

Acuzat de pansexualism, Freud, unul dintre primii oameni de știință care a avut curajul să înfrunte ipocrizia privată și publică spre a dezgoli dimensiunile sexualității umane, s-a văzut câteodată silit să atenueze concluziile valide dictate de fenomenele observate și supuse examenului critic. Impulsurile sexuale își pun pecetea pe destinul omului, sexualitatea influențând nu de puține ori în mod decisiv actele politice și sociale³.

Revoluția freudiană constă în descoperirea specificității psihicului uman, a condiționării biografice, pornind de la trăirile infantile. Freud susține că plăcerea sexuală e prezentă prin intermediul libidoului chiar din primele stadii (oral, anal, falic și genital) ale dezvoltării copilului, iar personalitatea și, implicit, comportamentul ulterior al acestuia se dezvoltă și se desfășoară în funcție de frustrarea sau satisfacerea plăcerilor sexualității infantile.

Teoria freudiană, de interpretare și explicare a complexității psihice a omului, este fundamentată pe un dualism intelectual, în cadrul căruia instinctele eului (de autoconștință) se opun instinctului sexual. În teoria sa, părintele psihanalizei susține că satisfacerea liberă a nevoilor instinctuale ale omului este incompatibilă cu societatea civilizată, renunțarea și amânarea satisfacției fiind condițiile obligatorii ale progresului. Fericirea trebuie subordonată disciplinei muncii, reproducerii monogame și sistemului stabilit al legii și al ordinii.

Bronislaw Malinowski, autorul primei lucrări de psihologia sexualității, *Sex and Repression in Savage Society* (1927), și-a elaborat studiul pornind de la teoria freudiană a complexului lui Oedip. Deși Freud conferă o cauzalitate socială formării acestui complex – având la bază acea faptă reprobabilă prin care fiii alungați de tată îșiucid și mănâncă tatăl într-o zi, pentru a pune capăt tiraniei hoardei patriarhale –, explicațiile lui sunt mai mult speculative, mergând pe ideea incestului și a interzicerii acestuia, ceea ce ar determina apariția instituției familiale ca organizare a vieții sociale a grupului, a moralei și a credinței religioase.

Malinowski studiază sexualitatea băștinașilor din insulele Trobriand și, trecând peste speculațiile freudiene, arată că complexul lui Oedip apare la băieți nu din cauza invidiei față de tată (pentru că nu-și pot iubi mama la fel cum o iubește

² H. Marcuse, *Eros și civilizație*, București, Edit. Trei, 1996, p. 23.

³ S. Freud, *Psihanaliză și sexualitate*, București, Edit. Științifică, 1994, p. 13.

tată), ci pentru că băiatul trebuie să se conformeze dominației deținute de mama⁴. Autorul arată că sexualitatea umană nu e un proces pur biologic, timpul, locul și forma comportamentului sexual fiind determinate cultural. În acest sens, un punct de sprijin îl constituie ideea că sexualitatea umană, spre deosebire de cea animală, se află în slujba plăcerilor, și nu în cea a supraviețuirii speciei. Această afirmație e corectă numai sub aspect funcțional, pentru că nici animalele nu se reproduc sub imperativul supraviețuirii speciei, ci sub imperativul instinctelor care le domină.

În timp ce în lumea animală reproducția se manifestă numai la nivelul comportamentului sexual, la ființa umană o caracteristică generală o constituie continua diversificare a ariei de viață și de acțiune, împlinindu-și existența. Această largire a ariei de viață se produce în paralel cu largirea interesului față de sfera sexualității. Mediul înconjurător devine mai uman, dar și mai intim, prin faptul că fiecărei mutații a mediului îi corespunde o experiență umană.

Rămânerea reglării instinctuale pe planul secund nu determină dezordine, deoarece locul acesteia e luat de cel al reglării sociale. Comportamentul sexual al animalelor se diferențiază în funcție de specie, iar cel al omului în funcție de cultură, societate, clase sociale și arii de locuit.

Munca socială, în momentul apariției ei, a eliberat o parte a energiei umane care trebuia consumată. Acest consum este necesar și se datorează obișnuinței. Odată cu creșterea eficienței muncii sociale, supraviețuirea devine o problemă din ce în ce mai secundară; consumul de energie pentru supraviețuire scade, astfel că surplusul de energie poate fi îndreptat spre alte scopuri. Însă problema supraviețuirii nu a dispărut. A scăzut dependența omului față de natură, dar a crescut dependența față de societate. Problema supraviețuirii a devenit problema integrării în societate. Din momentul în care omul a devenit ființă socială, a apărut necesitatea fundamentală de a se legitima pe sine, de a obține un statut în societate și de a-și reglementa relațiile cu semenii.

Reglementarea rolurilor de sex este inherentă formării societății și culturii. Nu există rol sexual fără reglementare, iar societatea și cultura se formează în momentul în care locul reglementării naturale e luat de cel al reglementării sociale.

Michel Foucault, filosof de marcă al curentului postmodernist, și-a îndreptat atenția în ultimele scrieri ale sale spre problematica identității sexuale. Câmpul cercetărilor sale s-a deplasat de la umanul ca subiect social, care poate fi cunoscut prin detaliile disciplinelor și discursurilor, spre sexualitatea umană, cognoscibilă prin dorință, plăcere, solitudine.

În lucrarea *Istoria sexualității*, Foucault prezintă pe larg concepția sa asupra relației dintre putere, cunoaștere și sexualitate și repercusiunile acesteia asupra societății contemporane.

În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, practicile sexuale nu erau prea tănuite, afirmă Foucault; codurile în funcție de care se defneau trivialul, obsecenul, indecența erau deosebit de permissive în comparație cu cele din secolul al XIX-lea, epoca

⁴ L. Coandă, F. Curta, *Mic dicționar de sociologie*, București, Edit. All, 1993, p. 157.

victoriană reprezentând epoca reprimării sexuale. În această epocă, sexualitatea e „confiscată din patul conjugal” și e absorbită total în funcția de reproducere; astfel, cuplul legitim și procreator se impune ca model și face să-i fie prețuită norma⁵.

Începând cu epoca victoriană, plăcerea se deplasează din sfera lucrurilor ce nu se spun în cea a lucrurilor care se cuantifică (psihiatria, psihanaliza) și în sfera discursurilor. Este perioada în care spațiile de toleranță, discursurile calendaristice devin formele de existență în real a sexualității. În preajma secolului al XVIII-lea, apare o incitare politică, economică, tehnică la a se vorbi despre sex, nu sub formă de teorii generale sau discurs moralizator, ci sub formă de analize, contabilizare, clasificare. Despre sex trebuie vorbit ca despre un lucru ce trebuie administrat: populație, rata natalității, vârsta de căsătorie, nașteri legitime și ilegite, precocitatea și frecvența raporturilor sexuale. Se trece la un discurs în care comportamentul sexual al populației devine deopotrivă obiect al analizei și țintă a intervenției⁶.

Foucault susține faptul că debutul erei represiunii, începutul secolului al XVII-lea, coincide cu perioada de dezvoltare a capitalismului. El consideră că reprimarea reprezintă principiul explicativ cauzal al acestui fenomen, deoarece sexul nu e compatibil cu o raționalitate capitalistă de producție, de exploatare sistematică a forței de muncă, deci reprimarea sexuală e legată de o cauză politică. În opinia autorului, reprimarea ce alungă sexualitatea în sfera discursului devine modalitatea esențială de legătură dintre putere – cunoaștere – sexualitate.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, discursul privind relațiile preferențiale a suferit o ruptură, afirmându-se două direcții distincte: cea a relațiilor sexuale și cea a atracției interpersonale. Aceasta s-a datorat în mare măsură dezvoltării sexologiei clinice, preocupată de aspectele psiho-fiziologice ale sexualității umane, dar și revoluției sexuale din anii '60, manifestată printr-un liberalism sexual exagerat. Dacă sexologia a devenit apanajul sferei medicale, atracția interpersonală, dragostea, prietenia, iubirea și raportul acestora cu sexualitatea umană au constituit un teren fertil pentru cercetătorii din domeniul social. În mod inevitabil, și în această sferă s-a făcut apel la descoperirile privind fundamentele și mecanismele bio-fiziologice ale comportamentului uman, însă accentul a rămas pe structura și dinamica proceselor de interacțiune umană.

În secolul al XX-lea, au existat o serie de mișcări sociale cu semnificații majore pentru relaționarea preferențială, care au determinat schimbarea discursului, percepției și reprezentărilor referitoare la aceste relații.

Feminismul – ca doctrină teoretică și de acțiune, care revendică lupta împotriva inegalității de gen – a promovat afirmarea femeii în societate, prin ameliorarea și extinderea rolului și a drepturilor sale. Lucrarea *Al doilea sex* (Simone de Beauvoir, 1949) este prima încercare de structurare teoretică exhaustivă a tematicii feministe fiind considerată până astăzi textul fondator al feminismului

⁵ M. Foucault, *Istoria sexualității*, Timișoara, Edit. de Vest, 1995, p. 8–21.

⁶ *Ibidem*.

contemporan. Autoarea face o analiză istorică, antro-po-sociologică și tipologică a condițiilor sociale și psihologice de inferioritate la care femeia este constrânsă⁷.

Un alt moment de cotitură l-a reprezentat mișcarea de eliberare sexuală din perioada '60-'70. Studiile referitoare la finalitățile acestei mișcări sociale au relevat următoarele achiziții: în primul rând creșterea permisivității sexuale și în al doilea rând înlăturarea dublului standard care permitea activitatea sexuală premaritală pentru bărbați, dar nu și pentru femei⁸.

În zilele noastre, contextul socio-economic determină cercetătorii acestui domeniu să lanseze tot mai multe interogații privind raportul continuitate-discontinuitate, stabilitate-instabilitate în cadrul relaționării preferențiale. Răspunsul cel mai oportun la această interogație îl putem afla reamintind funcțiile sociale ale familiei, înțeleasă în sensul tradițional, ca unitate de bază a organizării sociale. Familia constituie în general mediul principal de reglementare a comportamentului sexual. Mijlocul de reglementare la modul informal este tabuul incestului, iar la modul formal este legislația care reglementează căsătoria. În majoritatea societăților, această legislație interzice căsătoria între părinți și copii, frați și surori, bunici și nepoți, iar în unele țări chiar și între veri de gradul I⁹. În strânsă legătură cu aceasta este și reglementarea modelelor reproducerii. De regulă, fiecare societate își reproduce biologic indivizii în cadrul instituției familiale. Familia reprezintă, totodată, mediul care asigură nevoia bazală de siguranță și protecție și mediul primar de socializare a noilor membri. Prin intermediul familiei, în primul rând nou născuții sunt protejați și îngrijiți, li se satisfac nevoile de hrană, confort fizic și emoțional, iar mai apoi sunt transmise viitoarei generații limbajul, normele, valorile specifice societății și culturii de apartenență. De asemenea, familia apare ca fundalul socio-afectiv cel mai relevant pentru majoritatea indivizilor, care acordă membrilor săi suportul expresiv-emoțional atât de necesar unei dezvoltări armonioase. O altă funcție importantă este cea economică, de organizare a producției și consumului. Aceste caracteristici familiale contribuie la asigurarea stabilității sociale. Dacă în societățile preindustriale funcția economică era dependentă de capacitatea de producție gospodărească și meșteșugărească, adică semnificativ dependentă de familie, în epoca industrială această funcție s-a deplasat către cea de consum.

3. CONTINUITATE ȘI DISCONTINUITATE ÎN RELAȚIILE PREFERENȚIALE. DATE FACTUALE

Termenii continuitate-discontinuitate, stabilitate-instabilitate sunt interșanjabili. Diferența de utilizare terminologică se datorează modelelor interpretativ-explicative

⁷ http://ro.wikipedia.org/wiki/Simone_de_Beauvoir

⁸ D. B. Brinkerhoff, L. K. White, *Sociology*, New York, West Publishing Company, 1988, p. 344.

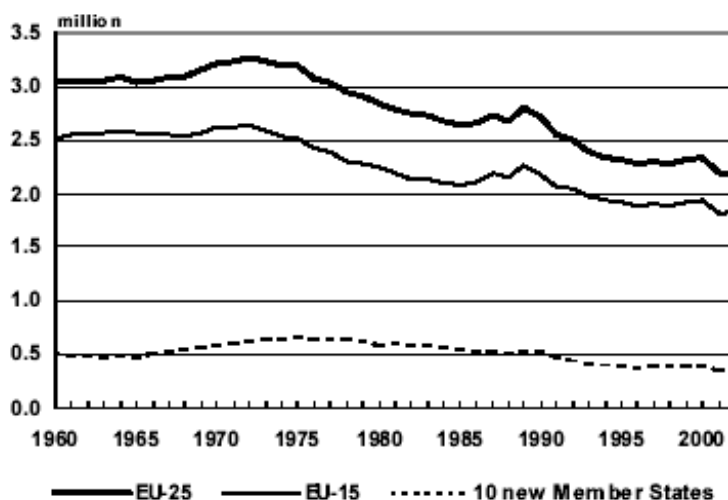
⁹ P. Iluț, *Familia. Cunoaștere și asistență*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 1995, p. 55.

care tratează aceste caracteristici ale relațiilor interpersonale, modele care pornesc de la presupunerea unei evoluții mai mult sau mai puțin liniare a acestor relații.

Ca urmare a trecerii de la societatea industrială la cea informațională, schimbările socio-economice din a doua jumătate a secolului al XX-lea și-au lăsat amprenta și asupra relaționării preferențiale. În ceea ce privește nupțialitatea și divorțialitatea, această perioadă a fost caracterizată de următoarele tendințe: creșterea ratei divorțurilor (număr de divorțuri la 1000 persoane pe an), scăderea frecvenței primonupțialității, creșterea frecvenței recăsătoriei (aceasta sugerează ideea conform căreia instituția căsătoriei nu scade neapărat în popularitate, ci că unii membri ai societății au ales greșit persoana cu care să se căsătorească), creșterea frecvenței coabitării, creșterea numărului de copii ilegiti.

Pentru anii 1960–2002, tendințele privind numărul căsătoriilor înregistrate în țările membre ale Uniunii Europene sunt prezentate în graficul 1:

G-1: Marriages in the EU, 1960-2002

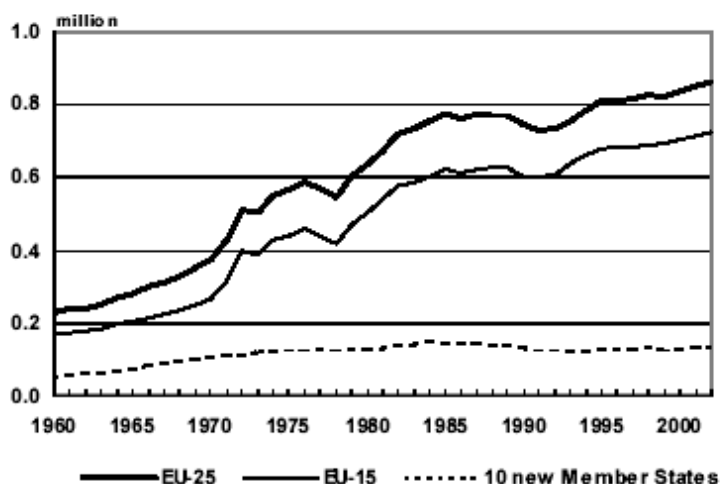
Graf. 1. Căsătorii în Uniunea Europeană¹⁰.

Datele referitoare la căsătoriile înregistrate (exprimate în milioane de căsătorii) în a doua jumătate a secolului al XX-lea, în țările membre ale Uniunii Europene, arată o scădere constantă și semnificativă a numărului brut de căsătorii. În anul 2000, numărul căsătoriilor a ajuns la doar 2/3 din totalul căsătoriilor înregistrate în 1960.

Pentru aceeași perioadă, 1960–2002, tendințele privind numărul divorțurilor înregistrate în țările membre ale Uniunii Europene sunt prezentate în graficul 2.

¹⁰ Eurostat, *Population statistics*, Chapter G: Nuptiality, 2004 – http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-BP-04-001/EN/KS-BP-04-001-EN.PDF.

G-2: Divorces in the EU, 1960-2002

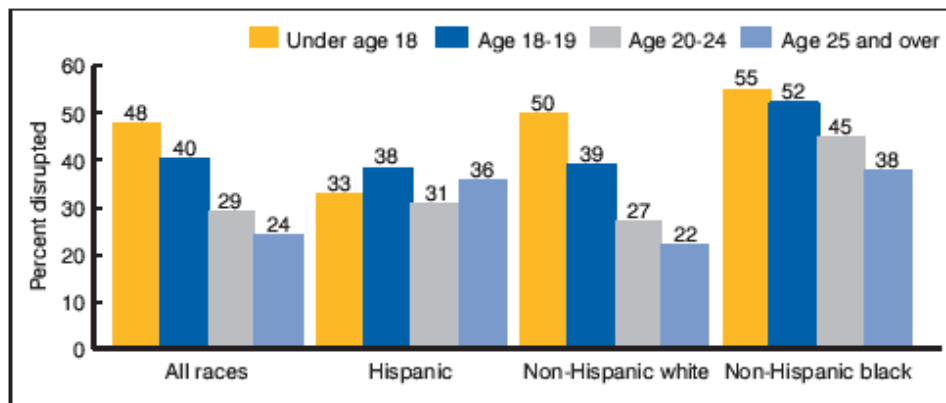
Graf. 2. Divorțuri în Uniunea Europeană¹¹.

Datele graficului referitor la divorțurile înregistrate în UE arată o creștere semnificativă a numărului de divorțuri înregistrate. Spre deosebire de anul 1960, când s-au înregistrat puțin peste 200.000 de divorțuri, în anul 2000 s-a înregistrat un număr de patru ori mai mare, în jur de 900.000 de divorțuri. Acest număr ar putea fi și mai mare, dacă avem în vedere faptul că în țările care au aparținut blocului comunist divorțurile se declarau, din motive ideologice, foarte greu. Desigur, fără a fi raportate la evoluția populației din aceste țări, datele nu sunt foarte elocvente în raport cu schimbările sau tendințele preferențiale, însă ne indică totuși un declin al apetitului persoanelor de vârstă maritală de a-și uni destinele și o mai mare ușurință de a desface aceste legăminte.

Cercetătorii din domeniul social, în mod firesc, încearcă să identifice cauze, să explice și să formuleze previziuni privitoare la acest fenomen. Deși la o primă observație lucrurile par a fi ușor de înțeles, *de facto* fenomenul presupune interpretări mai atente, având în vedere câteva elemente specifice întocmirii datelor statistice. Deseori, în ceea ce privește relațiile maritale, în mass-media se face caz de faptul că în societatea modernă una din două căsătorii se destramă. Însă această observație induce în eroare opinia publică, deoarece ea omite faptul că multe dintre aceste căsnicii au durat câteva decade. Calculul se bazează pur și simplu pe raportarea numărului total de divorțuri înregistrate într-un an la totalul căsătoriilor stabilite în același an, fără a lua în calcul, pentru stabilirea unei imagini mai apropiate de realitate și în fond mai corecte, durata căsniciilor. Indicatori mai expresivi pentru înțelegerea fenomenului marital și al divorțialității sunt aceia care

¹¹ *Ibidem*.

surprinz și perioada probabilă a căsniciei. Un astfel de indicator îl reprezintă probabilitatea divorțialității. Acesta ne indică șansele ca o căsătorie stabilită într-un an X , cu anumite caracteristici Y ale populației, să se destrame în intervalul de timp Z . După cum se poate observa, acești indicatori furnizează informații mai complete despre un anumit fenomen. Un exemplu elocvent este prezentat în graficul 3.

Graf. 3. Probabilitatea destrămării primei căsătorii în următorii 10 ani, după rasă, etnie și vârsta la prima căsătorie. Statele Unite, 1995¹².

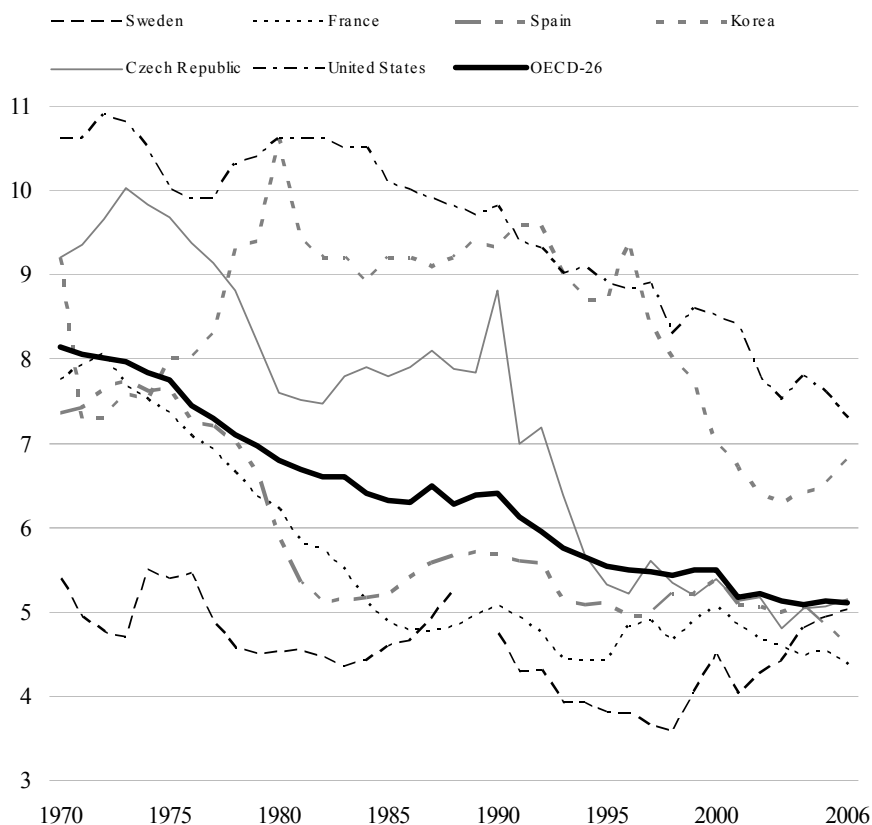
În graficul 3, putem observa că, spre exemplu, un tânăr care se căsătorește înaintea vârstei de 18 ani are 48% șanse să divorțeze în următorii 10 ani, în timp ce aceleași șanse, de divorț, scad sensibil, până la 24%, în cazul unuia care se căsătorește după vârsta de 25 de ani. Un astfel de grafic detaliază, după cum putem observa, șansele de a divorța în funcție și de rasa și etnia de apartenență. Aparatul statistic pune la dispoziția cercetătorilor posibilitatea de a estima tendințe sau probabilități de evoluție a unor comportamente sau fenomene sociale care în mass-media sunt greșit interpretate, datorită complexității pe care o comportă.

3.1. CUPLUL MARITAL

După Al Doilea Război Mondial, profilul familial s-a modificat substanțial, ca răspuns la schimbările economice, educaționale și la ajustarea valorilor care ghidează omul în societatea contemporană. La o privire de ansamblu asupra fenomenului marital în a doua jumătate a secolului al XX-lea în statele industrializate, în rândul populației Statelor Unite ale Americii s-a înregistrat cea mai mare frecvență a căsătoriilor. Până la vârsta de 30 de ani, aproape fiecare

¹² M. D. Bramlett, W. D. Mosher, *Cohabitation, Marriage, Divorce, and Remarriage in the United States*, "Vital Health Stat" – National Center for Health Statistics (ed.), Series 23, no. 22 – http://www.cdc.gov/nchs/data/series/sr_23/sr23_022.pdf.

indiv. a fost căsătorit cel puțin o dată. Expectanțele erau ca după căsnicie partenerii să devină și părinți¹³. După cum arată și graficul 4, evoluția ratei căsătoriilor în țările industrializate a fost similară, înregistrând o tendință de scădere.

Graf. 4. Evoluția ratei căsătoriilor în țări membre OECD, 1970–2006¹⁴.

În ultimele decade ale perioadei 1970–2006, frecvența căsătoriilor a scăzut, făcând loc altor alternative de trai în comun. Schimbările survenite – pe de o parte la nivelul așteptărilor de rol ale partenerilor conjugal, și în special în rolurile femeilor, soțiilor, iar pe de altă parte creșterea statusului socio-economic al femeilor – au determinat scăderea ratei fertilității. De asemenea, acceptarea pe scară tot mai largă a alternativelor nonmaritale a determinat creșterea numărului de copii născuți de mame necăsătorite.

¹³ D. B. Brinkerhoff, L. K. White, *op. cit.*, p. 341.

¹⁴ OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), *Society at a Glance 2009 - OECD Social Indicators* – www.oecd.org/els/social/indicators/SAG (link: Social data and indicators: 4. General Context Indicators, Marriage and Divorce)..

Factori asociați satisfacției și stabilității maritale. Unele căsnicii prosperă, iar altele eșuează, unele sunt presărate cu conflicte, iar altele sunt extrem de satisfăcătoare. Pentru unii, procesul curtării reprezintă o reușită în identificarea partenerului potrivit pentru o lungă conviețuire. Pentru alții, căsnicia determină dezamăgire, induce sentimente de constrângere, conducând spre un divorț iminent. Cercetările efectuate pe această temă au evidențiat o serie de factori determinanți ai satisfacției și stabilității maritale, precum: vârsta la prima căsătorie, gradul de integrare în comunitate, statusul socio-economic, prezența copiilor în cuplu.

Cel mai puternic predictor al divorțialității este vârsta la prima căsătorie. Acest predictor arată faptul că cele mai vulnerabile căsnicii sunt cele întemeiate până la vârsta de 20 de ani. În aceste cazuri, partenerii nu ajung să se cunoască îndeajuns, nu sunt dispuși să mențină pentru o lungă perioadă de timp aceeași configurație conjugală, nu au experiență de viață, nu știu să gătească, să administreze o gospodărie, să asigure venituri suficiente. Nu e de mirare că probabilitatea de divorț în cazul acestora este foarte ridicată, precum indică și graficul 3.

Oamenii care participă la viața confesională a comunității în care trăiesc, care locuiesc în vecinătăți stabile, care au rețele familiale și de prieteni în afara familiei nucleare au șanse favorabile menținerii unei căsnicii stabile și fericite. Există trei argumente pentru care o familie legată de o rețea socială extinsă are mai multe șanse de reușită. În primul rând, partenerii unui astfel de cuplu beneficiază de multiple surse de suport social, ușurând familia de această presiune. În al doilea rând, grijile sau dificultățile materiale pot fi rezolvate mai ușor, prin apelul la rețeaua socială în care trăiesc. În al treilea rând, divorțul tinde să desfacă nu numai relația conjugală, dar și rețeaua socială; ca urmare partenerii sunt mai ezitanți în fața unei decizii de divorț.

În cazul indivizilor cu un statut socio-economic înalt, frecvența satisfacției conjugale este mai mare, iar rata divorțialității mai mică. Datele cercetărilor au evidențiat faptul că veniturile substanțiale într-un cuplu asigură un confort material satisfăcător și, prin urmare, mai puține certuri sau neînțelegeri în privința cheltuielilor și, deci, mai mult spațiu de coabitare. În plus, persoanele cu venituri mai mari, în special cele cu un nivel superior de educație, sunt angrenate în rețele sociale mai largi, fapt ce constituie un sprijin în favoarea stabilității maritale.

Prezența copiilor într-o căsnicie are un efect minor asupra stabilității maritale, dar poate influența temporar rata divorțialității. Nașterea unui copil, în special a primului copil, reduce semnificativ șansele de divorț pentru următorii doi ani. Însă, după această perioadă, prezența copiilor în familie are un efect minor asupra intenției și deciziei de divorț¹⁵.

Tendințe privind divorțialitatea. De la an la an, datele demografice surprind rate din ce în ce mai mari de divorțialitate. Astfel de date, specifice țărilor cu o economie puternic dezvoltată, sunt prezentate în graficul 5.

¹⁵ D. B. Brinkerhoff, L. K. White, *op. cit.*, p. 349.

Graf. 5. Evoluția ratei divorțurilor în țări membre OECD, 1970–2006¹⁶.

În Statele Unite ale Americii, dar și în alte țări, rata divorțialității a început să crească în decada 1960–1970, pentru ca în anii '80 să se observe o încetinire a creșterii ei, iar mai apoi chiar o descreștere a acestei rate. În opinia sociologilor, această tendință se datorează îmbătrânirii populației aparținând cohorții *baby boom*¹⁷ și, implicit, declinului proporției populației de vârstă maritală. Datele statistice indică și o creștere a stabilității maritale. Divorțialitatea nu influențează decisiv opțiunile de stare civilă. În Statele Unite ale Americii, 63% dintre cei divorțați se recăsătoresc¹⁸. Spre deosebire de S.U.A., pentru celelalte state puternic

¹⁶ OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), *Society at a Glance 2009 - OECD Social Indicators* – www.oecd.org/els/social/indicators/SAG (link: Social data and indicators: 4. General Context Indicators, Marriage and Divorce).

¹⁷ Cohorta nou-născuților din perioada imediat următoare celui de Al Doilea Război Mondial, 1943–1960.

¹⁸ R. T. Schaefer, *Sociology*, New York, Edit. McGraw – Hill, 2007, p. 307.

dezvoltate, în perioada 1970–2000, se poate observa o creștere mai moderată, dar constantă a ratei divorțialității, urmând o ușoară stagnare sau chiar descreștere a acesteia după anul 2000.

Acest fenomen are în mod implicit o serie de repercusiuni sociale, de regulă indezirabile, precum: creșterea numărului de familii monoparentale, creșterea celibatului, creșterea frecvenței recăsătoriilor, dificultăți în ceea ce privește creșterea, educarea și socializarea copiilor, scăderea nivelului de trai¹⁹.

Factori asociați divorțului. Poate că cel mai important factor căruia i se datorează creșterea ratei divorțurilor în ultimul secol îl constituie accentuarea acceptării sociale a fenomenului. În zilele noastre, menținerea în orice condiții a unei căsnicii nu mai este considerată ca fiind o datorie morală. De asemenea, adepții multor orientări confesionale au renunțat la atitudinile negative față de divorț; astfel, liderii religioși nu mai consideră acest fenomen ca fiind un păcat. Acceptarea mai facilă a divorțului este în ziua de azi răspândită în majoritatea societăților. La această evoluție au contribuit câțiva factori, precum:

- În ultimele decade, majoritatea statelor au adoptat legi mai liberale, mai permissive în ce privește divorțul.
- Stigmatizarea persoanelor divorțate este mult redusă în societate în zilele noastre, așadar persoanele nu mai sunt rușinate de acest statut.
- Unii sociologi susțin ideea conform căreia căsătoria este o instituție înalt valorizată în societate, și datorită imaginii mediatizate care prezintă căsnicia ca bazată pe dragoste și fericire. Așadar, în ziua de azi, oamenii au așteptări mai crescute față de căsnicie și, dacă aceste așteptări nu se ridică la nivelul idealului configurat în mintea lor, vor divorța, încercând din nou cu o altă persoană. Aceasta ar explica numărul crescut de recăsătorii.
- În familiile nou formate, în care tendința majoră este de a avea mai puțini copii decât în trecut, divorțul a devenit o alternativă mai oportună pentru soluționarea unor diferende.
- O creștere generală a veniturilor familiale și individuale, coroborată cu politicile de protecție socială, a generat creșterea numerică a celor ce își permit costurile implicate de un divorț.
- Pe măsură ce societatea oferă tot mai multe oportunități femeilor, din ce în ce mai multe soții devin mai puțin dependente economic și emoțional de partenerii lor, simțindu-se mai apte să părăsească o căsnicie nereușită²⁰.

După cum arată și datele statistice, factorii care influențează decisiv succesul sau falimentul unei căsnicii sunt: vârsta la prima căsătorie, gradul de integrare în comunitate, statusul socio-economic, prezența copiilor în cuplu. Din păcate, acești

¹⁹ OSFC (Oldham Sixth Form College), *Sociology, Cap. Family-Marriage and Divorce* – http://sixthsense.osfc.ac.uk/sociology/research/marriage_divorce.asp.

²⁰ *Ibidem*.

factori nu pot explica de ce aproximativ 50% dintre căsnicii se destramă. Modificarea probabilității de divorț, în decursul a 50 de ani, de la 10% la 50%, constituie o problemă socială. Explicații plauzibile ale acestui fenomen pot fi formulate asociind această tendință schimbărilor referitoare la instituțiile economice. Trecerea de la societatea industrială la cea informațională a determinat și schimbări la nivelul interacțiunilor umane implicate în procesul de producție. Actualmente, plusvaloarea economică provine preponderent din educație și experiență, și nu din producție. Ca urmare, mobilitatea individuală este mult mai pronunțată. Un alt rezultat al acestor schimbări socio-economice îl reprezintă creșterea șanselor și oportunităților pentru femei de a-și asigura bunăstarea în lipsa unei căsnicii. Așadar, reprezentanții ambelor sexe sunt mai puțin nevoiți să se căsătorească sau să rămână într-o căsnicie din considerente economice.

3.2. DIVERSIFICAREA ALTERNATIVELOR DE CONVIEȚUIRE

Schimbările majore din a doua jumătate a secolului al XX-lea cu privire la problematica *gender* și a rolurilor de sex au determinat modificări în stabilirea și menținerea relațiilor intime, precum diluarea reperelor de selecție a partenerilor. De exemplu, în cazul atractivității fizice, dincolo de standardele generale de apreciere, există o serie de repere specifice la nivelul cărora această diluare este observabilă. Dacă la oraș sunt mai apreciate femeile suple și subțiri, la sat sunt mai valorizate femeile plinuțe, „sănătoase”. Însă, odată cu creșterea nivelului de trai în mediul rural și, implicit, cu redistribuirea rolurilor în familie, reperele de apreciere a frumuseții femeilor din acest mediu își pierd relevanța. În aceste condiții, o apreciere mai realistă a relațiilor preferențiale presupune abordarea dintr-o perspectivă eclectică, în care relația prietenie–dragoste–iubire–sexualitate nu este strict subordonată unei finalități superior valorizate.

Dacă în trecut căsătoria făcea parte din cursul firesc al ciclului de viață și reprezenta practic singura alternativă a singurătății, în zilele noastre aceasta nu mai constituie o etapă obligatorie de trecere de la statutul de adolescent la cel de adult. Căsătoria și-a pierdut mult din semnificația socială a ritului de trecere de la o etapă a vieții la alta. Începând cu anii '60, rata căsătoriilor a scăzut, deoarece pe de o parte tinerii de azi sunt mai educați și, ca urmare, se căsătoresc mai târziu, iar pe de altă parte mai multe cupluri, inclusiv cele formate din parteneri care au trecut deja printr-un divorț, decid să-și împărtășească destinele fără a se căsători.

Coabitarea. Una dintre cele mai pronunțate tendințe specifice ultimelor decade a reprezentat-o impresionanta creștere numerică a cuplurilor heterosexuale, care aleg să trăiască împreună fără a se căsători, practică denumită coabitare. Date de cercetare referitoare la Statele Unite ale Americii indică faptul că 50% dintre cei căsătoriți declară că înainte au trăit împreună o vreme, acest procent având o tendință de creștere continuă. În prezent, peste 8% dintre cupluri se află în situația

de coabitare. De asemenea, datele indică diferențe comportamentale în funcție de grupurile de apartenență rasială sau etnică; astfel coabitarea reprezintă o practică mai frecventă printre afro-americani și indienii americani. În Europa, coabitarea pare să fie o practică mult mai răspândită. În Islanda, 62% dintre nou-născuți au mame necăsătorite. În alte țări, precum Franța, Marea Britanie și Norvegia, acest procent este de aprox. 40%²¹. Procentele ridicate ale coabitării se pot datora în parte și unor reglementări guvernamentale, deoarece unele politici sociale privitoare la sprijinul familial sau al copiilor din aceste state nu se bazează pe diferențieri legale între cupluri maritale sau non-maritale.

De regulă, oamenii tind să asocieze cuplul concubinal cu campusurile studențești sau cu experimentarea sexuală. Însă cercetările pe această temă au relevat faptul că procentul cuplurilor non-maritale în rândul celor angajați în câmpul muncii este dublu față de cuplurile non-maritale din rândul studenților. Frecvența coabitării este mai mare în rândul tinerilor în vârstă de până la 35 de ani. De regulă, cel puțin jumătate din cuplurile non-maritale au unul sau doi copii. Percepția față de coabitare a suferit mutații de sens. Dacă în prima perioadă de răspândire a acestei practici coabitarea era considerată un fel de preludiv al căsătoriei, odată cu răspândirea acesteia, ea este tot mai mult percepută ca un aranjament convenabil al traiului în cuplu. Este adevărat că o coabitare este mai puțin costisitoare decât traiul de unul singur și nici nu implică responsabilități și limitări ca în cazul unei căsnicii. Studiile efectuate pe tema coabitării au relevat faptul că între coabitare și o căsnicie reușită nu există o legătură cauzală. De asemenea, persoanele care anterior căsătoriei au experimentat coabitarea nu au fost mai mulțumite, ba deseori chiar mai dezamăgite de căsnicia realizată, decât cei care au început să trăiască împreună numai după căsătorie. Nu de puține ori, guvernele diferitelor state au avut inițiative legislative de reglementare a acestor situații, în speță, susținând dezirabilitatea căsniciei legale sau sprijinind financiar, prin diverse politici sociale sau fiscale, numai cuplurile maritale. Aceste inițiative, menite a elibera statul de poveri financiare pe care le poate cu greu controla, neexistând baze formale și cutumii de control, au întâmpinat de regulă oprobriul public, neputând fi puse în aplicare.

Celibatul. În epoca contemporană, din ce în ce mai mulți indivizi, mai ales tineri, aleg să trăiască singuri o perioadă tot mai îndelungată. Aceasta se întâmplă și pentru că tinerii se căsătoresc la vârste mai înaintate. Datele statistice aferente anului 2004 arată că în Statele Unite ale Americii una din trei gospodării este alcătuită dintr-un singur membru. Însă cei ce optează să trăiască singuri pentru o perioadă mai îndelungată de timp reprezintă un procent mai mic de 4%²². Această tendință este asociată creșterii independenței economice a tinerilor și este specifică mai ales sexului frumos, ale căror reprezentante nu mai simt imperios necesitatea

²¹ R. T. Schaefer, *op. cit.*, p. 308.

²² *Ibidem*, p. 310.

căsătoriei pentru a duce o existență satisfăcătoare. Există și alte motivații specifice generației tinere care justifică opțiunea de a trăi singur, precum: ei nu doresc să-și limiteze libertatea sexuală; mulți nu doresc să devină dependenți de un partener; nu își asumă responsabilitatea grijii față de un partener.

Într-o societate care promovează și susține valorile individualității și ale împlinirii de sine, acest stil de viață poate oferi libertăți de care un cuplu nu poate beneficia. Totuși, această opțiune reprezintă o distanțare față de așteptările sociale, iar reprezentanții ei trebuie să facă față unor stereotipizări dezavantajante, conform cărora ei sunt persoane dificile, retrase și aproape inaccesibile, imature, dependente de muncă. Aceste stereotipii susțin de fapt presupunerea tradițională a faptului că, pentru a putea fi cu adevărat fericită și împlinită, o persoană trebuie să se căsătorească și să-și întemeieze o familie. Ca să facă față acestor inconveniente, reprezentanții acestei alternative maritale au creat grupuri de suport reciproc.

Cuplul fără copii. Deși a înregistrat o creștere modestă, această alternativă devine tot mai valorizată în ultimii ani. La nivelul statelor dezvoltate, datele statistice înregistrate după anii '80 indică o creștere de aprox. 10% a femeilor care trec de vârsta de 30 de ani fără a da naștere unui copil. De regulă, această situație a fost percepută ca o problemă medicală, a cărei soluționare ar fi inseminarea artificială sau adopția. Însă din ce în ce mai multe cupluri aleg la modul conștient varianta de a nu avea copii și de se autodefini mai degrabă în termeni de cuplu liber de responsabilități părintești, decât cupluri fără copii (cupluri care nu pot reproduce). Aceste cupluri nu mai împărtășesc concepțiile conform cărora după căsătorie urmează popularea cuibului familial cu copii și nici nu mai consideră ca o datorie reproducerea și asigurarea viitoarei generații. La această schimbare de viziune au contribuit, desigur, și considerente de ordin economic, deoarece creșterea și educarea copiilor presupun costuri financiare tot mai mari, pe care nu toți membrii societății sunt dispuși să le suporte. Din păcate însă, aceste alegeri generează dispute și tensiuni tot mai accentuate între cuplurile cu copii și cele libere de sarcini părintești vizavi de costurile sociale ale creșterii și educării viitoarei generații, dar și în raport cu oportunitățile și posibilitățile de devenire și împlinire profesională. În mod evident, cuplurile libere de sarcini părintești beneficiază de un avantaj de timp, dar și de disponibilități financiare mai crescute pentru autorealizarea profesională, intrând într-un conflict tacit, datorită unei concurențe inegale, față de cei care au și responsabilitatea copiilor. În vederea protejării libertăților și intereselor pentru care au optat, fiind conștienți de conflictul de interese pe care îl generează, cuplurile fără copii au creat asociații de suport, una dintre acestea fiind denumită, printr-un joc de cuvinte, „No Kidding”²³.

Cuplul de gay și lesbiene. În zilele noastre, societatea occidentală abundă în exemple de cupluri homosexuale din ce în ce mai acceptate și integrate în comunitate. Stilurile de viață îmbrățișate de aceste cupluri sunt variate. Unii trăiesc

²³ *Ibidem*.

în cupluri monogame de lungă durată, alții trăiesc singuri sau coabitează cu partenerii lor. Dar se întâlnesc și cazuri în care partenerii, sau cel puțin unul dintre ei, aparțin de drept unui cuplu heterosexual de tipul căsniciei fără adăpost (*Empty shell marriages*), cazuri în care cuplul poartă grija unui copil provenit dintr-o căsnicie anterioară sau cazuri în care copii sunt adoptați. În Statele Unite ale Americii, frecvența cuplurilor de homosexuali a fost estimată, în anul 2000, la un procent variind între 2–5%²⁴. De regulă, aceste cupluri trebuie să facă față unei duble discriminări, atât la nivel personal, cât și la nivel legal, deoarece nu toate statele recunosc căsătoria dintre persoane de același sex. Din punctul de vedere al beneficiilor financiare, aceste cupluri ar intra în competiție cu cele tipice, însă nu acesta pare a fi motivul hotărâtor al excluderii, ci mai degrabă obișnuințele sociale și puternicele stereotipii de gen și de roluri de gen. Această alternativă de viață rămâne și în zilele noastre un subiect controversat și, ca urmare, numai parțial reglementat.

4. CONCLUZII

Trecerea de la societatea industrială bazată pe producția de bunuri și servicii la societatea informațională bazată pe producerea de cunoaștere a determinat schimbări majore la nivelul relaționării interumane (de exemplu contactul virtual, trecerea de la relațiile interpersonale directe la relațiile indirecte mediate de rețelele informatice, dar și plonjarea pe această cale în rețele sociale mult mai largi, care nu mai sunt atât de determinate spațial și temporal). Aceste evoluții tind să răstoarne algoritmii de interpretare a relațiilor preferențiale prin prisma liniarității și continuității.

Cercetătorii din domeniul socio-uman au propus ca alternativă interpretativă teoria haosului. Această teorie sugerează că relațiile preferențiale nu urmează o evoluție liniară. Ea presupune că acest tip de relaționare poate să înregistreze treceri sau transformări bruște de la un stadiu sau de la o etapă la alta, că relațiile în cauză pot să se termine sau să se împlinescă abrupt, fără vreun motiv evident. Adepții acestei orientări susțin că un eveniment de mică însemnătate poate să aibă urmări majore, iar un eveniment traumatic să conducă la consecințe minore sau chiar să nu aibă niciun fel de repercusiuni. Ca o consecință a acestora, apare dificultatea predictibilității în ceea ce privește viitorul relațiilor preferențiale sau al cuplului conjugal.

Dintre multiplele modele de analiză și interpretare a tendințelor de stabilire și configurare, din ultimii 50 de ani, a relațiilor preferențiale, modelul echității pare a fi cel mai fidel în raport cu datele realității. Conform acestui model explicativ, pentru stabilirea și menținerea relației sunt luate în calcul nu numai propriile experiențe, ci și cele ale partenerului. Ca urmare, este necesară stabilirea unui echilibru între costurile/ beneficiile unui partener și costurile/ beneficiile celuilalt.

²⁴ *Ibidem*, p. 311.

Schimbul dintre parteneri nu se rezumă numai la aspecte expresiv-emoționale, ci și la aspectele instrumental-economice. Acest model explică atât relaționarea preferențială, cât și raportarea față de contextul socio-economic. Într-adevăr, după cum indică datele statistice, între evoluția relaționării preferențiale și evoluția economică poate fi stabilită cel puțin o asociere. În timp ce în decursul ultimilor decenii nivelul de trai al populației din țările puternic dezvoltate a cunoscut creșteri constante, rata căsătoriilor a înregistrat scăderi constante, iar rata divorțurilor a crescut continuu. În societatea contemporană, funcția economică a familiei și-a pierdut tăria ca mijloc de reglementare socială, regăsindu-se în formule mai moderate în cadrul funcției de furnizare a statusului socio-economic. Din moment ce nu există alte stimulente sau recompense mai eficace decât cele economice, căsătoria și familia, înțelese în sensul tradițional, nu mai beneficiază de un suport instituțional.

Dincolo de modelele interpretative, care sugerează o evoluție mai mult sau mai puțin liniară a relațiilor preferențiale, realitatea ne lasă dezarmați în fața diversității extrem de ample a fenomenelor de relaționare preferențială. De multe ori, cercetătorii se află în situația de a intui la modul speculativ realitatea socială.